

ПУБЛІЦИСТИКА ДЖОНАТАНА СВІФТА. ФІЛОСОФСЬКА САТИРА І СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ

Реферат. У статті автор продовжує досліджувати філософське і публіцистичне надбання великого англо-ірландського мислителя. При цьому приділяється увага відносно маловідомим широкому загалові памфлетам. Ці твори Дж.Свіфта аналізуються з метою виокремлення та ілюстрації яскравих і актуальних для сьогодення соціально-філософських тез, а також відстеження різних літературних стилів мислителя.

Ключові слова: Джонатан Свіфт, соціально-філософські погляди, політика, система державного управління та виховання, інтелектуальний прогрес суспільства, сатира, цинізм, публіцистика, памфлети.

Постановка проблеми і стан її дослідження. У минулих наших роботах [1; 2] було виокремлено, проілюстровано і проаналізовано ряд соціально-філософських поглядів яскравого англо-ірландського мислителя Джонатана Свіфта. У попередніх статтях було показано, що твори цього автора, який, на жаль, доволі не часто позиціонується як філософ, містять важливі критично оформлені соціально-філософські і протосоціологічні тези. Крім цього, свіфтівські опінії стосуються також оптимального адміністративного реформування, налагодження системи суспільної педагогіки, культивування розвиненої особистості на противагу біологічно детермінованому антиподові тощо. Досліджуючи ці тези ми послуговувалися літературним надбанням класика, яке є безумовно відомим широкому загалу – романом під умовною назвою «Пригоди Гуллівера» [3] і відносно відомим сатиричним памфлетом «Казка ваганів» [4].

Дослідження навіть цих знаних творів показало, що філософська критика й висновки ірландського літератора є напрочуд влучними і конструктивними для сучасного соціально-політичного простору – у тому числі вітчизняного. Актуальність нашого подальшого дослідження праць Дж. Свіфта пояснюється не лише цим. Ми черговий раз безумовно погоджуємося з думкою сучасних аналітиків про брак глибоких дослідницьких праць свіфтівської творчості на пострадянському просторі [5]. Додамо, що перекладених бодай російською мовою робіт класика також явно бракує – з усього переліку його памфлетів, есе тощо для вітчизняного читача доступна лише чи не десята частина.

Продовжуючи аналіз творчого наробку мислителя, ми тепер звернемо увагу на філософські і публіцистичні твори, значно менш відомі широкому загалу читачів. Ось деякі з них: «Скромна пропозиція, яка має на меті не допустити, щоб діти бідняків в Ірландії були тягарем своїм батькам або своїй родині, і, навпаки, зробити їх корисними для суспільства»; «Повна і правдива звістка про битву, яка вибухнула між давніми і новими книгами у минулу п'ятницю у Сент-джеймській бібліотеці»; «Пропозиція про виправлення, поліпшення і закріплення англійської мови у листі до високоповажного Роберта Оксфорда і Мортімера, лорда-скарбника Великої Британії»; «Побіжний погляд на положення в Ірландії»; «Листи суконщика».

Перед викладом основного матеріалу, автор статті інформує читача про те, що для зручності оперування, назви вказаних творів будуть скорочені, бо розлогі літературні найменування сьогодні виглядатимуть анахронічно і будуть штучно збільшувати обсяг статті. Всі тексти аналізованих творів були взяті з Інтернет-ресурсів [6, 7], бо переклад (тим паче українською) і перевидання більшості творів класика сьогодні якщо і відбувається, то занадто мляво. Цитування першоджерел подано у лапках. Переклад з російської – скрізь авторський.

Мета статті – продовження дослідження соціально-філософських поглядів Джонатана Свіфта на матеріалі вказаних творів, виокремлення і підкреслення актуальних для українського сьогодення критичних тез філософа. При цьому цікавим є також відстеження наявності різних стилів літератора, бо він, як правило, позиціонується лише як майстер політичної сатири.

Виклад основного матеріалу. У переважній більшості наведених вище публіцистичних творів Джонатан Свіфт дотримується методів ілюстрації соціальних негараздів, вже знайомих читачеві – тобто близьких до деморитівських.

Але у так званій «Скромній пропозиції» філософ вже не просто іронізує чи саркастично ототожнює людей з найнеохайнішими тваринами. Тут він виявляє такий феєричний цинізм, який, на думку автора статті, не простежується більше в жодному зі свіфтівських творів.

Зазначимо, що заперечення звичних для широкого загалу моральних норм при написанні власних творів цілком властиве філософам – згадаймо принаймні богиню Глупість, якій, за Дезидерієм, всі люди повинні бути вдячними за *щастя, кохання і душевний комфорт*, під якими насправді повинні розумітися: *наївне глупство, статевая хіть і байдужість до чужих бід*, явно поширені за часів Еразма.

Філософи тонко відчують гострі проблеми суспільства, викривають їх, часто волаючи: «Схаменіться, люди! Ви масово позбулися розуму!».

Якщо Е. Роттердамський наголошує, що велика Глупість керує всіма, а Дж. Свіфт обґрунтовує економічну доцільність і суспільну корисність канібалізму, то це, очевидно, означає констатацію філософами крайньої межі розумового і морального зубожіння більшості пересічних людей.

На жаль, філософи вкрай рідко отримують формальну владу над суспільством і тому можуть почасти тільки одне – шокувати читача глибиною суспільних проблем. Тому «скромною пропозицією» Свіфта є наполегливі поради... їсти дітей, які не потрібні ні батькам (або матерям-одиначкам), ні громаді, ні державі.

Дійсно, якщо масове зубожіння, голод, відсутність житла, жебракування є звичайними явищами у соціумі, а його «еліта» займається тілесними задоволеннями і багатіє, не звертаючи увагу на «народ», який все ж-таки має статевий потяг і тому – як наслідок – дітей, то чи не доцільно... – питає Свіфт, – їсти малюків, або принаймні продавати їх до столу багатіїв, де з них приготують «декілька чудових, поживних, корисних і вишуканих страв»? Це дійсно дозволить матерям, які жебракують, чи бідним сім'ям мати певний сталий прибуток. При цьому філософ пропонує навіть елементи економічного обрахунку доцільності такого явища.

Більше того, він цинічно наголошує, що з причини безробіття, яке прямо загрожує у майбутньому підліткам, частину їх також доцільно сортувати, забивати і... їсти.

Дещо викриваючи власні мотиви створення такого жадливого памфлету, Свіфт говорить, що мертвих дітей безумовно будуть вживати у їжу багаті можновладні джентльмени, які без сумніву «палко люблять свою батьківщину».

Ці «знатні люди» штучно перевели, як показує автор, більшість громадян держави у жебрацький стан – позбавили їх бізнесу, майна, розорили несправедливим судочинством чи податками тощо. І тепер ці «знатні» розглядають громадян по суті як... м'ясо. Джонатан Свіфт стверджує, що не передбачає ніяких заперечень з боку перших.

Заперечень не буде, бо можновладцям простіше з'їсти громадян, чим конструктивно провадити ефективне державне управління суспільством.

Ірландський філософ говорить, що можновладці не будуть застосовувати заходи щодо: економічної та соціальної підтримки породіль, не орієнтуватимуть економіку на національні інтереси, не стануть перешкоджати витоку кваліфікованих фахівців за кордон, не здатні стримати потяг до власних розкошів, не будуть вводити системну державну патріотичну педагогіку дітей і громадян взагалі, не спонукатимуть бізнесменів до чесності і не стимулюватимуть потяг до праці пересічних громадян.

Вони «ніколи ще не приймали жодної розумної пропозиції» – пише декан Свіфт. І саме тому цей майстер шокуючого абсурду пише, що «замучився, пропонуючи [можновладцям] різні пусті, марні та ілюзорні ідеї» і тепер для поліпшення долі держави пропонує її керівникам... з'їсти націю. Це «дешево, зручно і ефективно» – особливо коли доля людей абсолютно нецікава керівній касті. Ось така у Свіфта «скромна пропозиція»...

Якщо побороти моральну гидливість і когнітивний дисонанс, які виникають при вивченні даного твору великого філософа, то з самим принципом, який ним формулюється – «державці, байдужі до народу, не проти цей народ «з'їсти» важко не погодитися.

У черговий раз його справедливості була проілюстрована не так вже й давно в Україні (голодомор у XX ст. і жертви клептократії у XIX ст.), саме тепер – у Росії та на підвладних їй де факто територіях.

Та й взагалі будь-якому керівникові будь-якого рівня варто принаймні в режимі самоконтролю перевіряти – чи не ставить він (або вона) себе подумки у ґатунок «вищих» істот, а підлеглих – у різновид скотини.

У іншому творі — так званій «Битві книжок» — Свіфт у звичній для читача манері розвиває свою традиційну тему аналізу причин і сутності конфліктів. Увага філософа до неї вже була висвітлена нами у попередній роботі, присвяченій твору «Казка ваганів» [1]. При цьому філософа цікавлять як зовнішньо- і внутрішньополітичні, так і наукові конфлікти.

Разом з цим, якщо у «Казці бочки» мислитель обстоював патофізіологічну і патопсихічну мотивацію загарбницьких війн (наприклад, хворобливий застій деяких рідин у організмі державців), то у «Битві книжок» показано інші причини – соціальні.

До них, в першу чергу, Свіфт відносить бідність, нужденність у чомусь народа-агресора і одночасно його гординю (пихатість, нахабність). Неможна не погодитися з тезою про те, що бажання напасти на сусідні племена (народи, партії, спільноти) значно посилюється при прогресуючому глупстві та невігластві. Такий народ не може звеличитися ніяк інакше, ніж насильством – по іншому, скажімо, культурно, він просто не вміє. Сучасні аналогії тут доволі наочні.

З внутрішньодержавними політичними «баталіями» справа цілком подібна. Воліючи відвоювати електорат, партії, не бажаючи дійсно займатися конструктивною державною роботою, починають інформаційну битву на пониження одна одної і так завойовують симпатію виборців – почасти не надто інтелектуальних. А після цих боїв залишаються купи «книг» – тобто недоброзичливої інформації. І це нагромадження *brutus hominis* (людського скотства) є актуальним доти, доки жива пам'ять про конкретного політика.

Акуратно переводячи увагу читача на сутність і причини наукових суперечок і конфліктів, Джонатан Свіфт висвітлює їх цілком аналогічно – як своєрідне дикунство і неконструктивне критиканство. Більше половини аналізованого памфлету присвячена сатиричному поданню суперечок між прибічниками раціоналізму та емпіризму, індуктивних методів та дедуктивних, численними «новими» та «давніми» філософами, які уособлюються у вигляді книжок, між якими назріває і протікає битва, керована потворною богинею на ім'я Критика.

Разом з цим, аналіз наведених творів великого класика показує, що крім романів та памфлетів, насичених гумором, нищівною іронією, гротеском та жовчним цинізмом, існує цілий ряд стилістично зовсім інших праць.

В них Свіфт, як автор, говорить простою зрозумілою мовою, звертаючись до простих громадян чи аристократів з аргументованими застереженнями щодо небезпеки фінансового шахрайства, з проектом «виправлення, покращення і закріплення» англійської мови, з чітко артикульованими пропозиціями поліпшення економіко-політичного стану своєї батьківщини-Ірландії чи будь-якої іншої країни.

Загалом ця публіцистика, яку, послуговуючись грубою дихотомією, можна умовно назвати «не сатиричною» зводиться до наступних акцентів.

1. *Необхідність інтелектуального розвитку суспільства.* Вже зрозуміло, як низько філософ оцінював розумовий рівень переважної більшості населення, зводячи поведінку останнього до біологічного рефлексування – ця мізантропічна позиція неодноразово була нами проілюстрована. Але навіть не застосовуючи сатиру, наприклад у памфлеті «Міркування про палку від мітли» та інших Свіфт наголошує, що «тваринні нахили людини постійно отримують перемогу над раціональними... і все ж, при всіх своїх недоліках людина проголошує себе великим перетворювачем світу...». Зрозуміло, що філософ не просто констатує, але й змоглядно і розлого розробляє моделі системної соціальної педагогіки, про які останні ми писали раніше [1, 2].

2. *Необхідність правильного державного управління (господарювання).* Цей акцент артикулюється, скажімо, у памфлеті «Побіжний погляд на положення у Ірландії». Автор виділяє принаймні чотирнадцять головних «причин, які сприяють процвітання та збагаченню будь-якої країни». Серед них є геокліматичні, правничі, демографічні, економічні та лінгвістичні. При цьому чітко простежується патріотична позиція Джонатана Свіфта саме як ірландця.

3. *Романтичний акцент.* Після смерті філософа були опублікований його «Щоденник для Стелли». В цьому великому збірнику приватного листування знаходять вираження особисті почуття Свіфта до МД – міс Естер Джонсон, замальовується його повсякденний побут, звички, знайомства тощо. Ці 65 листів-щоденників також практично позбавлені такої очікуваної після «Мандрівок Гуллівера» або «Скромної пропозиції» сатири та мізантропії. Натомість вони

формують у читача враження про спокійну, діяльну, дещо, можливо, стомлену напруженим життям і роботою людину, емоційна експресія якої цілком під контролем.

Ось такий неоднозначний Свіфт постає перед сучасним дослідником – він і лаконічний аргументатор доцільних для суспільства змін, і люблячий чоловік, і патріот своєї Ірландії, яка сусідньою країною доведена до граничного зубожіння. Як виявляється навіть за доступними джерелами інформації, характеристика його як майстра іронії є доволі вузькою і однобічною.

Результати дослідження та висновки. На основі проведеного аналізу можна підсумувати наступне:

1. Як і будь-який мислитель, не обділений сумлінням, Джонатан Свіфт почасти є нонконформістом, який не цурається жорстких літературних методів (сатира, цинізм) для того, щоб привернути увагу і вплинути на керівників суспільства, які довели останнє до критичного стану.

2. Положення народу Ірландії, який у минулому методично доводився Великою Британією до економічного і, очевидно, морально-інтелектуального зубожіння, цілком аналогічне тим соціально-політичним процесам, в яких сьогодні приймає участь Україна і сусідня федерація. Саме тому такою актуальною є свіфтівська критика неконструктивної і неефективної політики, розрахованої почасти на зоологічно реагуючий електорат, недбалого державного управління, влучними є тези про причини загарбницький війн тощо.

3. Свіфт не займається критиканством, яке сам же висміює і презирає. У своїх памфлетах і більш розлогих творах він детально показує способи конструктивного управлінського впливу на державу, які оптимізували б її економічний стан, стабілізували і моралізували б політику, вивели широкі верстви населення з деінтелектуалізованого стану. І ці поради також є корисними для сучасних вітчизняних можновладців.

4. Серед творів великого ірландця є не лише сатира, але й твори, виконані у цілком науковому (неемоційному) стилі, який розрахований на відповідного читача. Свіфт вмів писати лаконічно, аргументовано і переконливо — не використовуючи *ab absurdum*.

5. З погляду на вище викладене, можна стверджувати, що твори такого неоднозначного і плідного філософа ще чекають на сучасних вітчизняних дослідників і що важливіше – на перекладачів, бо, очевидно, матимуть попит не лише серед науковців, а й серед широкої інтелектуальної читацької аудиторії, яка, сподіваємось, в Україні ще збереглася.

Список використаної літератури

1. Білецький В. Соціально-філософські погляди Джонатана Свіфта (на прикладі «Казки бочки») // Схід. – 2014. – № 3 (129). – С. 78-80.
2. Білецький В. Соціально-філософські мотиви у творах Джонатана світа. Аналогії. // Вісник ДонНУ. Серія Б. Гуманітарні науки. – 1-2/2014. – С. 385-390.
3. Джонатан Свифт. Путешествия в некоторые отдаленные страны света Лемюэля Гулливера сначала хирурга, а потом капитана нескольких кораблей. – М.: ОГИЗ. Государственное издание Художественная литература, 1947. – 650 с.
4. http://royallib.ru/read/svift_dgonatan/skazka_bochki.html#143360 (текст книги «Казка бочки» у Інтернет)
5. Яковенко В.И. Джонатан Свифт. Его жизнь и литературная деятельность. – М.: Проспект, 2014. – 314 с.
6. <http://vivovoco.astronet.ru/VV/PAPERS/BONMOTS/IRELAND.HTM>
7. Свифт Д. Собрание сочинений: В 3-х Т. Т.3. Дневник для Стелы: письма XLII-LXV; Битва книг; Памфлеты и эссе; Стихотворения. – М.: ТЕРРА-Книжный клуб, 2008. – 368 с.

Аннотация

Белецкий В. В. Публицистика Джонатана Свифта. Философская сатира и социально-политические взгляды.

В статье автор продолжает исследовать философское и публицистическое достояние великого англо-ирландского мыслителя. При этом внимание уделяется памфлетам, которые относительно малоизвестны широкой массе читателей. Эти произведения Дж.Свифта анализируются с целью выделения, а также иллюстрации ярких социально-философских тезисов, которые являются актуальными и сегодня. В статье также отслеживаются различные литературные стили мыслителя.

Ключевые слова: Джонатан Свифт, социально-философские взгляды, политика, система государственного управления и воспитания, интеллектуальный прогресс общества, сатира, цинизм, публицистика, памфлеты.

Summary

Biletskyi V. Jonathan Swift's Publicism. The philosophical satire and socio-political views.

The author of the article continues analyses heritage of Jonathan Swift with the philosophical point of view.

It is the third article of series what is presented for reader.

Two previous articles were sanctified to the analysis of such known works as "A Tale of a Tub" and, certainly, "Travels into Several Remote Nations of the World In Four Parts. By Lemuel Gulliver, First a Surgeon, and then a Captain of Several Ships, commonly known as Gulliver's Travels".

In this work the author examines philosophical and publicism property sanctified to the study of labours of the great Irish and English thinker. The special attention is spared to some pamphlets and essay that are relatively not popular to wide mass of readers.

For example, there are analysed such works:

- The Battle of the Books;
- A Modest Proposal for Preventing the Children of Poor People in Ireland Being a Burden on Their Parents or Country, and for Making Them Beneficial to the Publick;
- A Journal to Stella;
- A Proposal for Correcting, Improving and Ascertaining the English Tongue;
- Drapier's Letters;
- A short view of the state of Ireland.

These publicistic works of Jonathan Swift is analysed with the purpose of selection and demonstration to the reader of bright socially-philosophical theses that can be actual and today. Different literary styles of thinker are also watched in the article – both ironical and delivered to emotional expression.

The author makes conclusion that estimation of the English philosopher only as an author of entertaining books for children and teenagers, master of satire is too narrow and incomplete. Some of pamphlets, essay, verses are not contained satire, irony and cynicism. However they are also sanctified the traditional themes that interested Swift.

There are three thematic aspects of literature work of philosopher in this article:

- theme of necessity of moral and intellectual progress of society;
- theme of constructive and effective state administration, management and politics;
- romantic theme.

The author of the article makes conclusion also, that socio-political conditions modern to Swift (XVIII century), when Ireland was led to by Great Britain to the economic decline and full political submission, quite enslavements of Ukraine, that were actual in the nearest past.

That why conclusions of the Irish philosopher about reasons aggressive wars, bribery the aggressive country of provocative politicians, journalists, writers for suppression of nearby country it is been absolutely actual -especially in the context of modern mutual relations between the free countries of Europe and post-soviet imperial Russia.

Also important are Swift's opinions about of necessity of a arranging in any country of the system of state pedagogics what is reviving the moral and intellectual level of nation.

It is absolute reason of this thesis is explained by it is difficult to deceive patriotic, moral and intellectual peoples, it is difficult to manipulate and subordinate to the external management.

At the end of the article the author makes conclusion also, that a person and labours of Jonathan Swift must be include into teaching course of Philosophy and History of philosophy in institutions of higher learning of Ukraine, because he is the bright and original representative of ideas of Renaissance and Enlightenment age.

Keywords: Jonathan Swift, social and philosophical views, politics, public administration and education, intellectual progress of society, satire, cynicism, publicism, pamphlets.